

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ЛОКАЛЬНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ КОНТЕКСТИ

**Збірник матеріалів науково-практичної
конференції**

18 квітня
2024 року

Київ 2024

Стадник Альона,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціології,
Маріупольський державний університет

Кузьмін Віктор,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Національний університет «Запорізька політехніка»

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні становить 68,8 тис., з яких діти-сироти – 22,3 тис. Причинами, які призводять до того, що діти стають сиротами або позбавляються батьківського піклування, є: смерть батьків або втрата контакту з ними; небезпечні умови життя (війна, природні катастрофи); насильство в родині; алкоголізм та наркоманія батьків; недостатня матеріальна допомога та підтримка батьків. Якщо дитина потрапляє в одну з перерахованих категорій, держава автоматично бере на себе турботи, пов'язані із вирішенням її долі.

На сьогодні значна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, утримується, виховується та навчається в державних дитячих закладах, у яких через велику кількість вихованців діти не отримують сімейного затишку, материнської та батьківської ласки, справжнього добробуту і, головне, соціальної адаптації з раннього дитинства. Щорічно в інтернатних закладах завершують навчання близько 1,5 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Однак прослідковується стійка тенденція до того, що більшість вихованців інтернатних закладів є соціально та психологічно дезадаптованими, мають відхилення в поведінці, підвищену агресивність, а створена система виховної роботи не спроможна сформувати у дітей життєво необхідні навички для самостійного життя. Майже 20 % колишніх вихованців притягуються до кримінальної відповідальності.

Найбільш поширеною формою виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є опіка та піклування. Так, за даними Державної служби статистики України під опікою та піклуванням громадян у 2022 р. перебувало 67% від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тоді як у 2021 р. таких дітей було 64,3%. 12,4 % від загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування виховується в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу. Решта дітей (9,6%), в залежності від стану здоров'я, виховуються в інтернатних закладах, які підпорядковані кільком міністерствам: Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерству охорони здоров'я та Міністерству соціальної політики. Якщо дитина спроможна до навчання та самостійного розвитку, то її направляють до інтернатних закладів Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України.

Одним з основних видів соціальної підтримки дітей, які позбавлені батьківського піклування, є прийомна сім'я. Проте, на сьогоднішній день в Україні не вистачає прийомних сімей для всіх дітей, які потребують такої підтримки. За даними Мінсоцполітики, на кінець 2022 року в Україні було зареєстровано 8471 дитину, яка перебуває у прийомних сім'ях. Проте, наразі існує близько 22000 дітей, які потребують такої підтримки. В якості соціальних гарантій для даної групи дітей виступають: соціальний супровід дитини; щорічне безоплатне оздоровлення; за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, зберігається право на житло, в якому вони проживали з батьками, рідними тощо до влаштування у відповідні заклади; дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення ними 18-річного віку надається одноразова допомога у розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України; держава гарантує працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після повернення їх з дитячих закладів, від опікунів чи піклувальників, з дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах.

Слід зазначити, що збільшення числа дітей, що залишилися без піклування батьків, неминуче веде до збільшення числа установ для утримання дітей даної категорії – будинків дитини, дитячих будинків, шкіл-інтернатів, притулків і ін.

Отже, проблема дітей, позбавлених батьківського піклування, є серйозною проблемою сучасного суспільства. Ця проблема потребує комплексного підходу та співпраці всіх галузей влади, громадських організацій та громадянського суспільства для забезпечення прав та соціальних гарантій цих дітей. Також потрібно проводити превентивну роботу з метою запобігання позбавлення батьківського піклування та насильства в родинах. Тільки таким чином можна забезпечити безпеку та благополуччя дітей, позбавлених батьківського піклування, та зменшити вплив цієї проблеми на соціальну структуру країни.

Підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, як на державному рівні, так і у місті Запоріжжі визнана пріоритетною.

За даними Національної соціальної сервісної служби України у період з лютого 2022 року по січень 2023 року регіональні служби у справах дітей виявили 8512 дітей, які з тих чи інших причин залишилися без батьківського піклування в умовах воєнного часу. З них 1476 дітей стали сиротами у зв'язку з обставинами військової агресії РФ проти України. На кінець 2023 р. на обліку служби (управління) у справах дітей Запорізької міської ради перебуває 1695 дітей, а саме: 1081 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, 614 дітей, які опинились у складних життєвих обставинах.

Кількість прийомних сімей в області складає 204 од. з кількістю прийомних дітей – 432 (15 прийомних сімей в м. Запоріжжя). Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей – 5 одиниць. В підпорядкуванні служби у справах дітей Запорізької облдержадміністрації перебуває два заклади соціального захисту дітей, а саме – притулок для дітей та центр соціально-психологічної реабілітації дітей. У центрі соціально-психологічної реабілітації протягом 2020 року перебувало 110 дітей, в притулку для дітей – 178. Після проходження дітьми курсу реабілітації та профілактичної роботи із батьками 104 дитини повернулися на виховання в біологічні сім'ї, 43 набули статус дитини, позбавленої батьківського піклування.

В м. Запоріжжя налагоджена система своєчасної постановки на первинний та регіональний облік дітей, які підлягають усиновленню. Станом на 1 січня 2023 року на місцевому обліку дітей, які можуть бути усиновлені, перебуває 355 дітей (з них: 254 мають братів та сестер, 32 – мають інвалідність, 262 – старші 11 років). Сформована та постійно поновлюється база даних кандидатів в усиновителі, яка станом на 01.01.2023 року налічує 43 подружніх пар та одиноких громадян.

Постійно проводиться робота із забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї. Під час підбору дитини усиновителям надається повна та об'єктивна інформація про дитину, яку вони бажають усиновити. За бажанням батьків, їм пропонується проводити незалежне обстеження дитини за станом здоров'я.

Окрім послуги соціального супроводу прийомним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, сім'ям опікунів/піклувальників надавались послуги консультування, соціальної профілактики, соціальної адаптації, представництва інтересів, влаштування дітей в сімейні форми виховання, кризового та екстреного втручання, представництва інтересів, посередництва (медіації). Загалом послугами охоплено 940 осіб з прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та сімей опікунів/піклувальників.

Перевантаження спеціалістів в ході здійснення соціального супроводу вдається уникнути за рахунок додаткового навантаження на практичних психологів та начальників відділів соціальної роботи, які також здійснюють супровід.

Значна увага приділяється профілактиці раннього соціального сирітства. В 3 пологових будинках і жіночих консультаціях та Запорізькому обласному перітональному центрі, де розміщено інформаційні стенди, систематично поновлювалися рекламні матеріали. Зі 250 жінок, щодо яких надійшло повідомлення про намір або ризик відмови від новонародженої дитини, після консультування 234 жінки змінили своє рішення та залишили дитину в сім'ї (у 2018 році послуги надано 196 жінкам, з них 183 залишили дитину в сім'ї). Не зважаючи на збільшення кількості жінок, щодо яких надійшло повідомлення про намір відмови від новонародженої дитини, результативність роботи підвищено на 22,82% (241 дитина, проти 186 у 2018 році, залишилась на виховання у біологічній родині).

Неповнолітні діти можуть виявитися позбавленими батьківського піклування в результаті різних обставин: у випадках смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, засудження батьків до позбавлення волі, важкої хвороби або тривалої відсутності батьків, ухилення батьків від виконання своїх батьківських обов'язків, відмови батьків взяти своїх дітей з пологових та інших установ. Велику небезпеку для дітей представляє ухилення батьків від виконання своїх обов'язків, раптове залишення батьками своїх дітей і інші подібні ситуації. Військовий стан в країні, посилення нестабільності, зростання числа біженців з окупованих територій, осіб, які не мають певного місця проживання, призвели до збільшення числа дітей, що раптово залишилися без піклування батьків або перебувають у загрозливій ситуації внаслідок зловживання батьками своїми батьківськими правами і які потребують негайної допомоги. У зв'язку з цим своєчасне виявлення дітей, що залишилися без батьківського піклування, та вжиття заходів до їх захисту є дуже актуальним.

За даними Мінсоцполітики, у 2023 році було виділено 1,5 млрд. грн. на забезпечення соціальних послуг для дітей, які позбавлені батьківського піклування. Однак, деякі експерти вважають, що цього недостатньо для забезпечення повної соціальної підтримки всіх дітей, які потребують такої допомоги.

Також існують проблеми з якістю соціальних послуг, які надаються дітям, позбавленим батьківського піклування. Зокрема, часто виникають проблеми з доступом до медичної допомоги та освіти.

Проте, в Україні існують програми та проекти, які спрямовані на поліпшення стану забезпечення соціальних гарантій дітей, позбавлених батьківського піклування. Наприклад, програма «Доступне житло» має на меті забезпечення безкоштовного житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Також існують проекти, спрямовані на підготовку та підтримку прийомних сімей.

Аналіз стану забезпечення соціальних гарантій дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні, показує, що система соціального захисту дітей потребує подальшої реформи та удосконалення. Важливо забезпечити доступну та якісну соціальну підтримку для всіх дітей, які потребують такої допомоги.

Основними напрямками подолання соціального сирітства є соціально-правова підтримка дітей, які залишилися без піклування батьків, вжиття комплексу заходів щодо їх соціальної адаптації, забезпечення інтеграції зусиль органів місцевого самоврядування, установ та закладів, спрямованих на захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Тихонюк Вероніка,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти,
освітня програма «Міжнародні відносини»,
Маріупольський державний університет

РОСІЙСЬКА ПСИХОЛОГІЧНА СТРАТЕГІЯ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОГО ВПЛИВУ НА УКРАЇНУ

Головними імперативами інформаційно-психологічних операцій російської федерації на пострадянському просторі пов'язані з нав'язуванням спільної ідентичності, спільної долі та сприйняття російської політичної та інтелектуальної першості. Саме ці тези ілюструють роль, яку мовні маніпуляції відіграють у політиці. Але вони також ілюструють плутанину та протиріччя. Такі терміни, як «країна», «нація», «держава» набувають різного значення залежно від цілей та обмежень співрозмовника. Послідовність рідко є метою. Варто повторити тезу Дж. Шерра: «Для російського розуму протиріччя є частиною самого життя», а не ознакою інтелектуальної невдачі. Це те, що потрібно використовувати, а не долати» [9, с.760].

Величезний акцент на символічних ресурсах, глибоке залучення до місцевої політики ідентичності, просування одного національного дискурсу та боротьба з іншим стали ендемікою російської політики в Україні. Для реалізації інформаційно-психологічних операцій росія покладалася на власні національні міфи для розробки наративів та проєктів, спрямованих на те, щоб пов'язати майбутнє України із «спільним» майбутнім інших пострадянських країн, особливо східнослов'янських. В рамках цієї ідеї проводилась політика українського уряду проросійським президентом України В.Януковича, який виступав у якості реалізатора російської теорії про те, що сьогодення України — це минуле росії.